

Handteckningen
6.10.06
ETM

Mj-rek
1000 00 6 123

HAAPAVESI, MÄNNISTÖ

Anders Löfgrenin keramiikkaverstaan
Arkeologinen kartoitus ja koekaivu 2005

Mika Sarkkinen
Pohjois-Pohjanmaan Museo

ARKISTOTIEDOT:

Kohteen nimi:	Männistö
Määrittely ja mj-luokka:	Kaakeli- ja saviastiaverstas
Peruskartta:	2433 08 HAAPAVESI
Koordinaatit:	p = 7116 38, i = 3420 78, z = n. 100
Kylä, kylänosa:	Haapajärven kylä
Tila, rek:no:	Männistö 3:157 AL II -tontti Haapaveden kirkonkylän asemakaavan Myyrinpellon osa-alue
Omistaja	Haapaveden kaupunki / Rakennusliike Sorvoja Ky

JOHDANTO

Kohde sijaitsee Haapaveden kirkosta noin 350 metriä koilliseen Vanhatien pohjoispuolella Kansanpellontien ja Kaivotien risteyksen kaakkoispuolella. Mainitulla tilalla on sijainnut Anders (Antti) Löfgrenin (1838 –1908) kaakeli- ja savipaja. Enemmän tietoja Löfgrenistä on oheisissa liitteissä, jotka Haapavetinen Outi Huurre toimitti Pohjois-Pohjanmaan museoon. Kohteen kartoitus tuli ajankohtaiseksi keväällä 2005, kun Haapaveden kaupunki oli myymässä pääosaa tilasta rakennusyhtiölle (ks. kartta 2). Alustavan 25.5. tehdyn käynnin pohjalta päädyttiin pienimuotoiseen koekaivuun mahdollisen pajan paikantamisen ja kohteen luonteen selvittämiseksi. Tutkimusten toteuttamisesta sovittiin Museoviraston Rakennushistorian osaston tutkijan Marianna Niukkasen kanssa 30.5.2005. Varsinainen kaivukartoitus 9.6.2005 tehtiin kotiseutuyhdistyksen talkoovoimin, kaupungin kustantaessa konetyön ja allekirjoittaneen kulukorvaukset. Kiitokset Kotiseutuyhdistyksen Outi Huurteelle, Asser Anttilalle, Erkki Marttilalle ja Olli Paakinaholle, konemies Mika Lehtolalle sekä teknisen osaston päällikölle Jorma Kukonlehdolle.

Männistön tontin pohjoisosa on jokseenkin tasaista vanhaa peltomaata. Tontin keskiosassa on ilmeisesti 1980-luvulla hävitetyn/hylätyn(?) asuinrakennuksen rauniokumpu, jonka eteläpuolelta maasto alkaa vähitellen laskea jyrkemmin kohti etelää. Rinne on melkoisen kivikkoinen ja reheväkasvuinen. Pellot ja talon ympäristö kasvoivat paksua kuloheinää. Asuinrakennuksen pohjoispuolella on puiden ja pensaiden ympäröimä kellarin paikka. Tontin pohjoisreunan tuntumassa erottui vielä Kaivotien suuntaisen navetan perustusta. Kansanpellonkadun suuntaisesti on tontin länsirajalla sijainnut kahvilarakennus, joka on palanut 1930-luvulla. Säilyneiden peruskivien mukaan on rakennuksen pituus ollut 11 – 12 metriä. Rakennuksen pitkä länsipuoli on osin tuhoutunut viemäriä tehtäessä, mutta sillä on ollut leveyttä ainakin 6 metriä. Tontin länsireunan keskiosassa on viemärikaivo, josta johtava viemäri on kaivettu tontin länsireunaa kohti etelää.

TYÖT JA HAVAINNOT

Alustavan käynnin yhteydessä tehtyjen koepistojen perusteella kiinnostavimmalta alueelta vaikutti alueen länsireuna Kansanpellontien tuntumassa. Varsinainen koekaivu aloitettiin aiempien havaintojen perusteella poistamalla pintakerrosta itä – länsisuuntaisena leveänä koealueena Kansanpellonkadun reunan tuntumasta aloittaen paikalla olleen uuninperustuksen pohjoispuolelta kohti asuinrakennuksen raunion eteläpuolta. Tuolloin paljastui viemärikaivannon paikka, tämän länsipuolella palojälkiä ja

sitten peltomaata (kivikkomultaa). Ojamaisen koekaistan pituus oli noin 15 metriä ja leveys parisen metriä. Kaistan havaintojen perusteella mahdolliset rakenteet näyttivät keskittyvän tontin länsilaidalle. Niinpä päätettiin avata vastaava koekaista poikittain edelliseen nähden. Pohjois-etelä –suuntaisen koekaistan pituudeksi tuli laajennuksineen lopulta noin 15 metriä ja leveydeksi nelisen metriä. Sen eteläpäässä paljastui laajahko alue, jossa peltomullan seassa oli runsaasti punasaviastioiden ja kaakeleiden palasia. Koekaistojen risteyskohdassa paljastui paikoin savea, joka myöhemmin osoittautui yhtenäiseksi kerrokseksi. Tämän pohjoispuolella oli jälleen kivensekaista multaa.

Koekaistoja puhdistettiin lapioilla ja lastalla niin, että informatiivisimmat kohdat saatiin esiin ja tulkittua (vrt. tasokartta 3). Kaistojen pohjois- ja itäosat olivat vanhaa peltoa, jossa ei ole ollut rakenteita. Koekaistojen eteläsakaran alueella peltomultaan sekoittunut runsas punasavikeramiikka osoittautui ilmeiseksi verstaajätteeksi, mm. joukossa olleiden käsin puristettujen savipötköjen perusteella. Myöskään moista runsautta, kerroksella oli paksuutta 20 – 30 cm, on jokseenkin vaikea selittää muuna, kuin verstaan epäonnistuneina jätepaloina. Alueelta kerättiin aineistoa näytteeksi niin kotiseutuyhdistykselle kuin Pohjois-Pohjanmaan museoon. Esiintymän laajuuden selvittämiseksi kaivettiin koneellisesti vielä koillinen lounas –suuntainen koekaista etelä- ja itäsakaroiden väliin (suunta määräytyi puuston ja maakivien perusteella). Tämän alueen länsiosassa oli jonkin verran vastaavaa keramiikkasirpaletta kuin lännempänä, mutta muuten alue näytti selvästi hiipuvan itään päin mentäessä. Koekaistojen risteyskohdassa konekaivun paikoin paljastama savi osoittautui laajahkoki yhtenäiseksi savikerrokseksi. Lisäksi kaistojen risteuksen luoteiskulmalla paljastui pienistä kivistä ladottu tasainen kiveys. Kaistojen länsisakaran eteläpuolella oli epämääräinen kiveys, joka paljastettaessa osoittautui uunin tms. tulisijan jäännökseksi. Sen vieressä ja kivien sisällä oli palojälkiä. Kyseessä on ilmeisesti osa palaneen kahvilarakennuksen jäännöksistä. Huomattava on, että alueelta paljastunut savikerros näytti jatkuvan ainakin osittain uunin alle, samoin oli em. nupukiveys tehty savikerroksen päälle. Varsin ilmeiseltä näyttää, että yhtenäinen savikerros liittyy paikalla olleen verstaan toimintaan.

Koekaistojen puhdistuksen aikana tehtiin koneella noin 3,5 metriseksi ja 1,5 metriä leveäksi koeojaksi laajennettu koeuoppa talonraunion eteläpuolelle itä-länsi-suunnassa ja hieman lyhyempi pohjois-etelä-suuntainen koeoja talon pohjoispuolelle. Näissä paljastui tavanomainen peltokerros tavanomaisine peltoon kertyneine löytöineen (astianpaloja, metallijätettä), joita ei otettu talteen. Näistä saadut tulokset tukevat aiemman tarkastuksen yhteydessä tehtyjä havaintoja alueesta. Kun nämä liitetään koekaistojen itä- ja pohjoispään havaintoihin sekä alueen eteläosan topografiaan, voidaan todeta, että tontti on arkeologisesti tyhjä lukuun ottamatta mahdollisia vähäisiä savipajan jäännöksiä alueen länsireunalla.

YHTEEVETO

Kaupungin rakennusyhtiölle myymältä alueelta ei tavattu jälkiä saviverstaasta, myöskään mitään merkkejä mahdollisista esihistoriallisista jäännöksistä ei tavattu. Verstaasta kertovat löydöt keskittyvät suppealle alueella alueen länsireunan puolivälin tuntumaan. Varsinaisia verstaaseen liittyviä rakenteita ei täältäkään tavattu. Mahdollista kuitenkin on, että jotain olisi säilynyt myöhemmästä rakentamisesta (kahvila, viemäri) huolimatta. Lähinnä alueelta on löydettävissä keramiikkajätettä, joka asiantuntijalle voisi kertoa jotain verstaalla tapahtuneesta työstä ja tuotteista. Kyseinen alue tulee tulevaisuudessa teialueeksi. Ennen tien rakentamista tulee tarkastaa Museoviraston kanta mahdollisesti tarvittaviin lisätutkimuksiin.

Oulussa 23.12.2005

Mika Sarkkinen M.S.

Mika Sarkkinen
tutkija/Pohjois-Pohjanmaan museo

Diat Pohjois-Pohjanmaan museon kuva-arkistossa:

- 6925:1 Haapavesi HA Männistö, konekaivuun alku, taustalla Outi Huurre ja Jorma Kukonlehto, pohjoisesta.
- 6925:2 Haapavesi HA Männistö, koeuoppa talonraunion eteläpuolella, lounaasta.
- 6925:3 Haapavesi HA Männistö, koealuetta lännestä, kone talonraunion eteläpuolella.
Kuvassa Asser Anttila ja Erkki Marttila.
- 6925:4 Haapavesi HA Männistö, koeojan laajennus, etualalla kaakelijätettä, etelästä.
- 6925:5 Haapavesi HA Männistö, koealueen laajennus, pieni kiveys oikealla, keskellä savikerros, idästä.
- 6925:6 Haapavesi HA Männistö, koealuetta pohjoisesta.
- 6925:7 Haapavesi HA Männistö, koeoja talonraunion pohjoispuolella pellossa, lännestä.
- 6925:8 Haapavesi HA Männistö, koeoja talonraunion eteläpuolella, koillisesta.
- 6925:9 Haapavesi HA Männistö, koealuetta pohjoisesta.
- 6925:10 Haapavesi HA Männistö, ison koealueen kiveystä ja sen alaista savikerrosta
- 6925:11 Haapavesi HA Männistö, ison koealueen länsipäässä ollut palaneen talon palokerros ja tulisijan pohja taustalla, pohjoisesta.

Kartat: 1. Ote kaavakartasta/Haapaveden kaupunki (1:2000)
 2. Ote tonttikartasta (1:500), tutkimusalueet täydennetty kentällä
 3. Tasokartta (1:50)

Liitteet: kopio käsikirjoituksesta/kirjasesta: Jorma Aaltonen, Taru Onnelan talosta.
 Pihan asemapiirros Outi Huurteen lisäyksiin.

HAAPAVESI
Männistö

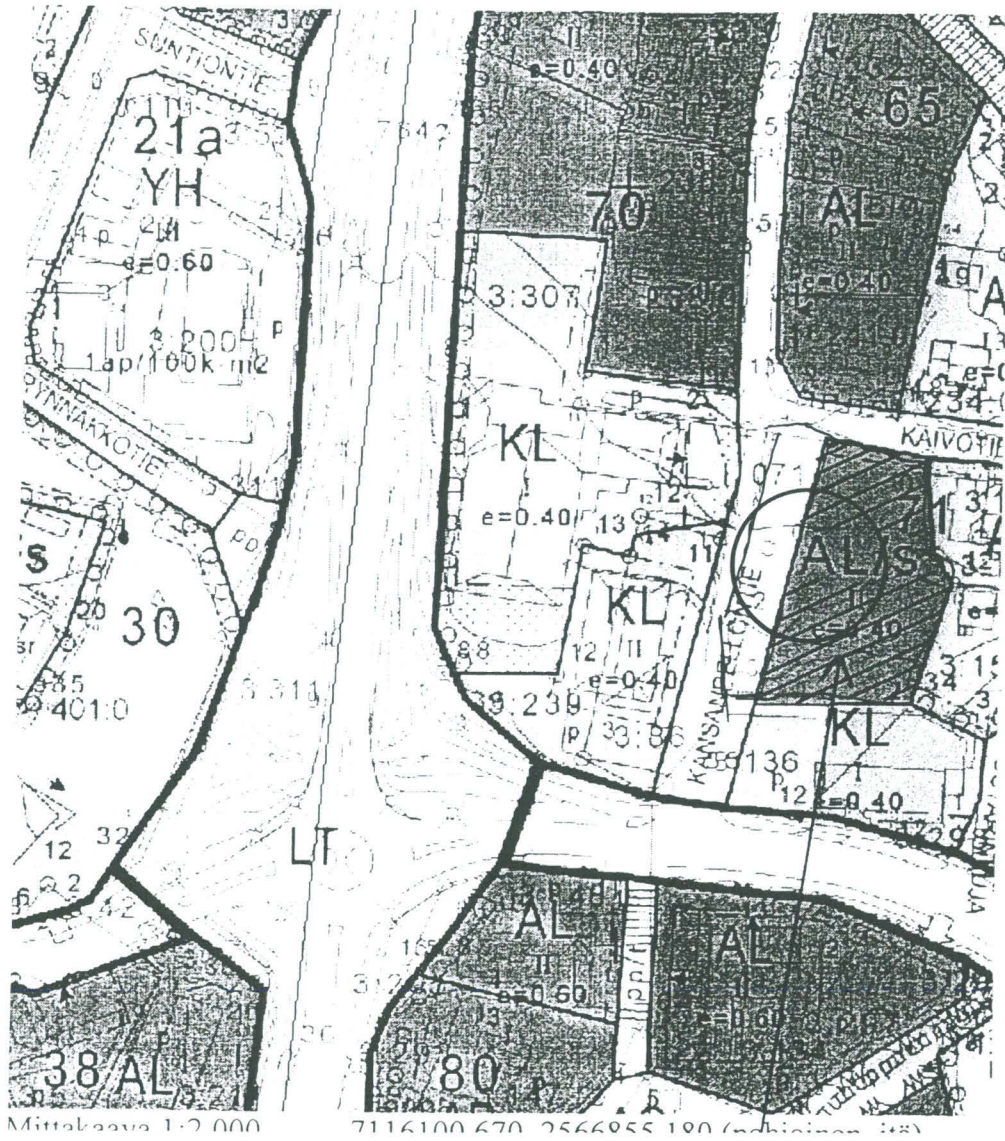

PK 2433 08 HAAPAVESI

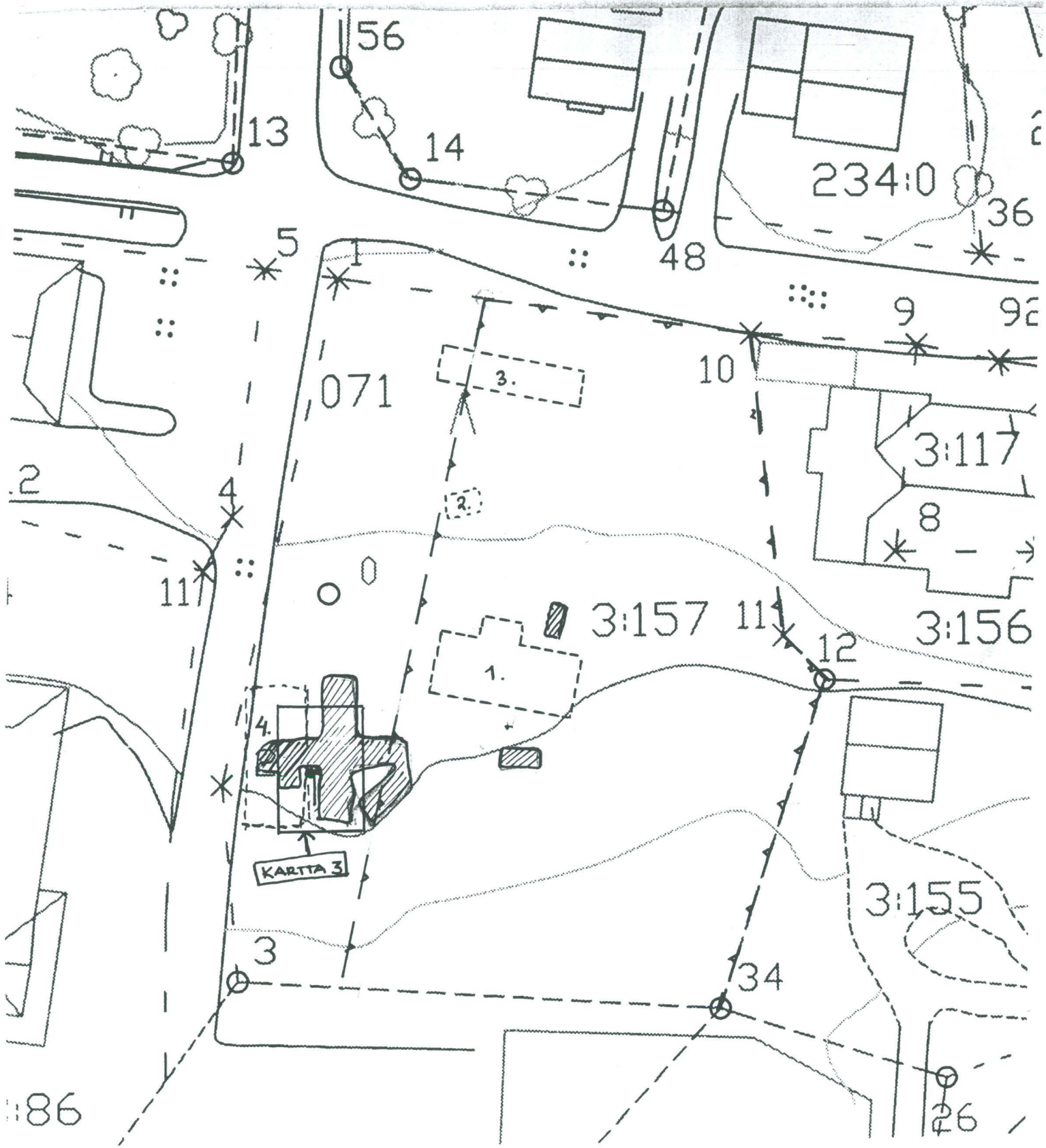
HAAPAVESI MÄNNISTÖ

Sivu 1/1

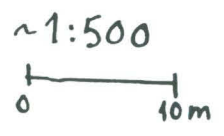
7

kartta 1

HAAPAVESI
 MÄNNISTÖ
 KART. + KOEKAIVU
 2005 M. SARKKINEN / PPM

KARTTA 2.

- └─ Rakennusliikkeelle myyty tilan osa
- ┌─ Aiemmat rakennukset
 - 1) Asuinrakennus
 - 2) Kellari
 - 3) Navetta
 - 4) Kahvila
- ▨ Kaijettu alue 2005

HAAPAVESI MÄNNISTÖ

KART. + KOEKAIIV

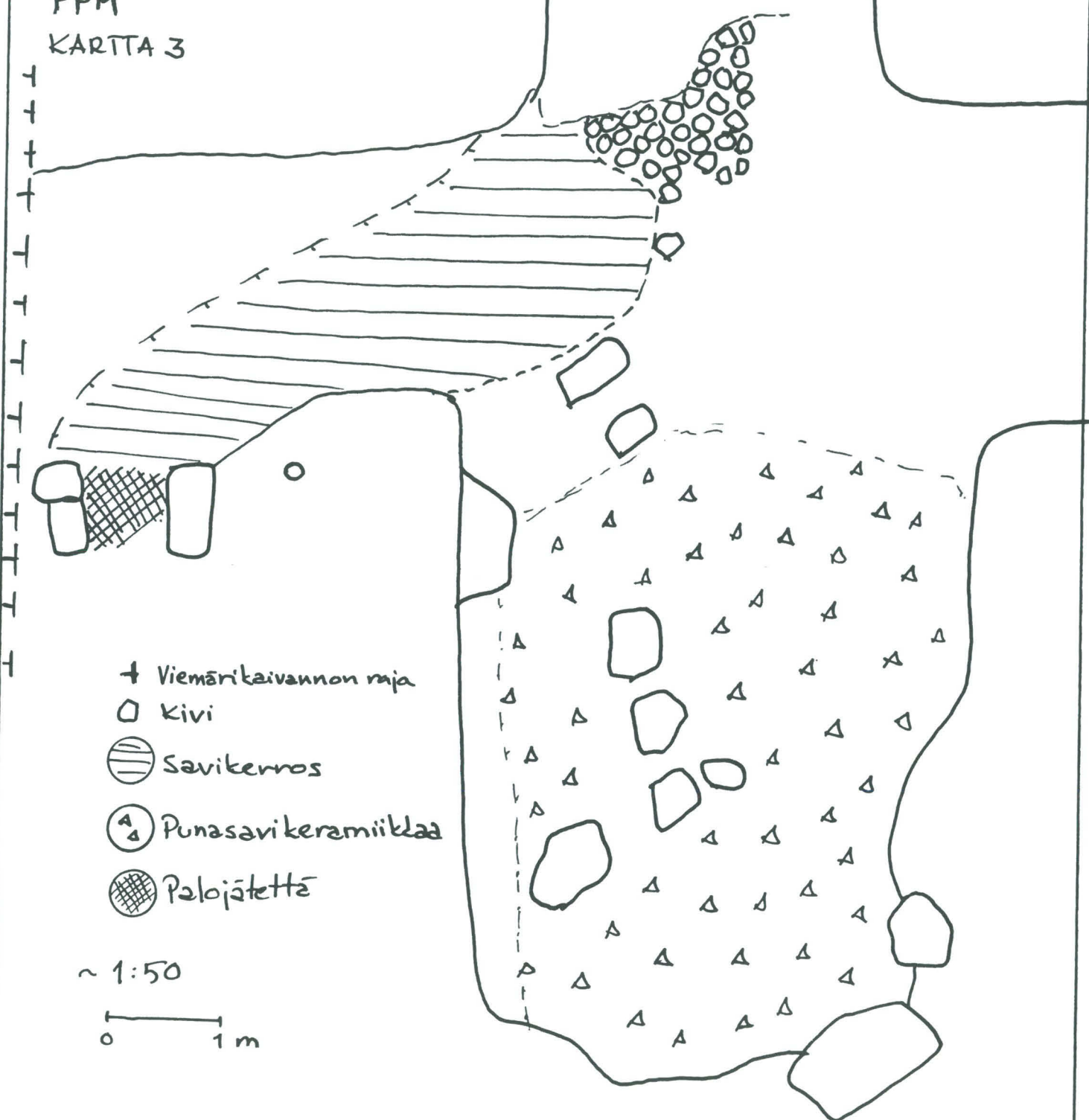
2005

M. Sarkkinen

PPM

KARTTA 3

P
↑

† Viemärikaivannon raja

□ Kivi

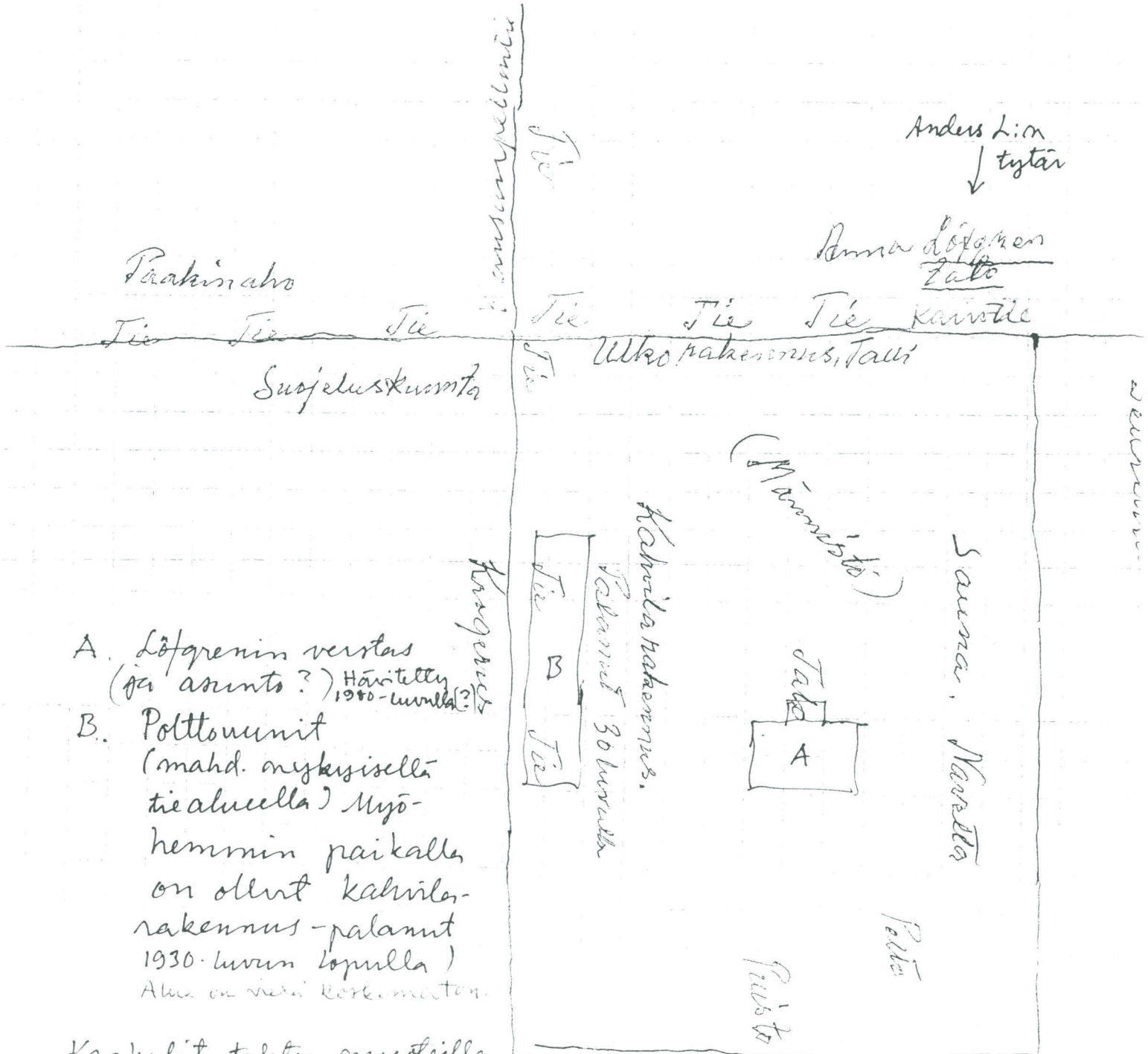
⊖ Savikerros

⊕ Punasavikeramiikka

⊗ Palojätettä

~ 1:50

Anders Lim
↓
tytär

Anna Löfgren
Talo

Pääkirjasto

Suojeluskuusma

Ukko-rakennus, Tavi

Männistö

Sauna, Navelta

- A. Löfgrenin verstaas (ja asunto?) Hävitetty 1940-luvulla?
- B. Pöytähuoneet (mahd. nykyisellä tiealueella) Myöhemmin paikalla on ollut kahvila-rakennus - palanut 1930-luvun lopulla. Alue on vielä korkeintaan.

Kahvila-rakennus, Palanut 30 luvulla

Pöytähuone

Ukko-rakennus

Kaakelit tehty muotilla.
Tehty myös kuppeja ja kaikkea muuta.
Tiiliä pöytähuoneella mahdollisesti Männistössä, mutta ainakin järven rannalla vajaan kilometrin päässä.

Kämppe

Näin Onnelaa voisi sanoa kahden asunnon taloksi. Itäpuolen huoneisiin pääsi verannan vieressä vasemmalla ikään kuin hieman piilossa olleitten portaikon ja oven kautta, ja sieltä oli myös pääsy porraskäytävästä yläkerran huoneisiin kulkematta salin kautta. Salin kohdalta rakennus oli yksikerroksinen. Itäpäädyssä oli yläkerrassa kolme huonetta, alakerran keittiön ja huoneen tilalla oli siellä yksi iso huone maantielle päin. Länsipäädyssä oli toisessa kerroksessa vain palvelijoiden huone keittiön yläpuolella.

Rakennuksen suunnittelijasta ei ole jäänyt tietoja. Tämän pohjapiirroksen teki 1942 Antti Karimo, sukulainen ja viimeksi Ylivieskan asemapäällikkö. Hän ei ollut suunnittelualan ammattilainen, joten pohjapiirroksessa on epätarkkuuksia.

Salin tilavuudesta aiheutui tietenkin suuri lämmöntarve. Sitä lisäsivät järvelle antavat yli kaksimetriset ja leveät ikkunat, joiden ansiosta valoa suorastaan tulvi kesäisin, antoivathan ne etelään. Saliin oli saatava tarpeeksi tehokkaat ”kakluunit”. Ruotsinmaalla syntyneellä Laurarouvalla näyttää olleen käsitys, ettei Haapavedellä olisi riittävän isojen kakluunien muuraamiseen pätevää henkilöä. Niinpä muurari tuotettiin Ruotsista, tarkemmin sanottuna Taalainmaalta. Hän oli Anders Löfgren, ainoa Sandmanin talon rakentajista, joka jätti nykypolvillekin muiston itsestään.

1.2 2. Taalainmaan Antti ja Haapaveden Stiina

Löfgren muurasi itsensäkin kiinni Haapaveden, ja takana oli nainen, kuinkas muuten. Hän ihastui talon palvelijattareen Stiinaan (Kristiinaan), ja niin lempi leimahti. Kielivaikkeudet eivät liekkiä sammuttaneet, vaikka Stiina tuskin osasi Andersin kieltä enempää kuin muutaman sanan Sandmaneilta oppimaansa ns. kyökkiruotsia. Minulle kerrottiin Onnelassa, että Löfgren jäi Haapavedelle oppimatta koskaan suomea. En tätä usko, mutta ilmeisesti hänen kielitaitonsa jäi vajavaiseksi. Se ei kuitenkaan estänyt häntä harjoittamasta ammattiaan. Kun tekee työtä käsillään, se puhuu puolestaan.

Anders Löfgren oli syntynyt Taalainmaalla 1838. Hänestä kertoo Ritva Morri Oulun sukututkija-lehdessä 2/1992 näin:

”Antti Niilonpoika Löfgren ja Stina Sakarintytär Kangas, kuulutus 4.3.1868, vih. 19.4.1868”. Oli siis kulunut lähes kolme vuotta Onnelan valmistumisesta. Niin jäi Antti Niilonpoika Haapavedelle ja osoitti, että hänen taitonsa riittivät vielä pitemmälle kuin jo korkeata ammattitaitoa vaativa muuraus. Kotiseutumuseossa on esine No 1108. Se on ns. rahapankki, jonka pohjassa on teksti:

”Savesta tehty pankki, tekijä Kaakeli ja kuppimestari Löögren synt Ruotsissa 1800 alkuvuosina ja kuollut Haapav... viime vuosisadan vaihteessa. Pankin ikä nyt noin 80 vu. Museolle lahjoitti 1. 12. -57 Oskari Marttila tekijän tytön poika.” Haapaveden hautausmaalla on Löfgrenien hauta. Antti kuoli 1908, Kristiina 1917, ja tyttäret Sofia 1938 ja Anna 1944.

Näille main kuva 5, tunnus Onne1800. Ja teksti:

Jos nyt menisi reilusti alaviistoon järvelle päin Osuuspankin nurkalta, ei varmaan tuntisi maisemaa, niin paljon se on nykyhetkeen muuttunut. Edessä näkyvät Esko Saajorannan mainitsema ”viljavat jokiahteet”. Onnelasta erottuu parhaiten sen korkein kohta eli itäpääty.

1.3 3. Sandman ostaa lisää maata